

Institutul „Ovidiu Șincai“

București, str. Atena nr. 11, sector 1
Tel. 230.24.34, 230.24.74, fax: 231.55.23, site: www.fisd.ro, e-mail: isd@rdsmail.ro

Raport de analiză politică

Uniunea Europeană și Caucazul de Sud. Rolul Azerbaidjanului

**București
iulie 2008**
www.fisd.ro

CUPRINS

1. Situația internă din Azerbaidjan
 - a. Situația politică
 - b. Situația economică și socială
 - c. Relațiile externe

2. Situația regională din Caucazul de Sud
 - a. Evoluția evenimentelor și situația actuală
 - *Georgia*
 - *Armenia*
 - b. Rolul marilor puteri în zonă
 - *Rusia*
 - *Statele Unite*
 - *Uniunea Europeană*

3. Conflictul din Nagorno-Karabah – nodul gordian al situației din Caucazul de Sud

4. Concluzii și propuneri de acțiune pentru Uniunea Europeană

Uniunea Europeană și Caucazul de Sud. Rolul Azerbaidjanului

În perioada 28 aprilie – 1 mai 2008 domnul Adrian Severin, Membru al Parlamentului European și Director Coordonator al Institutului „Ovidiu Șincai”, a efectuat o vizită în Azerbaidjan, la invitația E. S. domnului **Eldar Hasanov**, Ambasador al Republicii Azerbaidjan la București. În cadrul acestei vizite, domnul Adrian Severin a asistat la lucrările Conferinței Internaționale *GUAM-Transit* și a avut întâlniri E. S. Domnul **Elmar Mammadyarov**, Ministru al Afacerilor Externe al Republicii Azerbaidjan, cu E. S. domnul **Novruz I. Mammadov**, Șef al Departamentului de Relații Externe al Președinției Republicii Azerbaidjan, cu domnul **Samad I. Seydov**, Președinte al Comisiei de Relații Externe și Inter-parlamentare a Parlamentului Azerbaidjanului și Șef al Delegației Naționale la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, domnul **Araz Azimov**, Prim-adjunct al Ministrului Afacerilor Externe, domnul **Emil Majidov**, Președinte al Fundației de Promovare a Exportului și Investițiilor din Azerbaidjan (*Azpromo*), domnul **Nizami Bahmanov**, Șef al Uniunii Naționale a Comunității Azere din Nagorno-Karabah și domnul **Rasim Bakhshi**, Reprezentant la Baku al Forumului Studenților Azeri din Europa (*FASE*). De asemenea, au fost vizitate obiective culturale locale din orașul Baku, aparținând populației azere și unor minorități religioase.

În urma acestor întâlniri au reieșit o serie de elemente de interes pentru perspectivele de dezvoltare a relațiilor dintre Uniunea Europeană și Azerbaidjan și pentru soluționarea problemelor existente în zona Caucazului de Sud.

1. Situația internă din Azerbaidjan

a. Situația politică

Republica Azerbaidjan este un stat tânăr care și-a declarat independența la 30 august 1991. Înainte de această dată statul azer mai fusese independent *de facto* pentru o scurtă perioadă de timp, între 1918 și 1920, înainte de a fi înghițit de Rusia Sovietică. Structura statală actuală datează din perioada sovietică, pe baza structurii fostei R. S. S. Azerbaidjan, fondată în 1936 în cadrul Uniunii Sovietice.

Stat laic cu o majoritate etnică azeră (90,6%) și cu o majoritate religioasă musulmană (93,4%), din cadrul căreia 85% sunt musulmani șiiți (79,4% din totalul populației), Azerbaidjanul are o suprafață de 86.600 kmp. Dintre aceștia, însă, nu mai puțin de 14% se află sub ocupația Armeniei, în urma conflictului din regiunea Nagorno-Karabah, din perioada 1988-1994. Situația a rămas neschimbată până în prezent.

Din punct de vedere politic, Azerbaidjanul este o republică prezidențială, conform Constituției din 12 noiembrie 1995. Președintele este ales prin vot direct de cetățeni pentru un mandat de cinci ani, care poate fi reînnoit o singură dată.

Președintele numește Cabinetul de Miniștri, inclusiv pe Primul Ministru, organ executiv care îi este subordonat. Deși nu are dreptul de a dizolva parlamentul, președintele azer se poate opune oricărei decizii a acestuia, cu excepția cazurilor când decizia a fost adoptată cu o majoritate de 95 de voturi (dintr-un total de 125).

Parlamentul, denumit Adunare Națională (*Milli Mejlis*), reprezintă puterea legislativă și este compus din deputați aleși prin vot direct de către cetățeni pentru un mandat de cinci ani. În prezent, cel mai important partid politic este Partidul Noului Azerbaidjan, condus de președintele în funcție, Ilham Aliyev, care deține 58 de mandate parlamentare, urmat de Coaliția pentru Libertate, formată din Partidul Frontului Popular, de orientare euro-atlantică, Partidul Liberal și Partidul Dezvoltării Cetățenești, deținând împreună 8 mandate, Partidul Solidarității Civice, cu 2 mandate și Partidul Patriei, de orientare naționalistă, cu 2 mandate. Pe lângă aceste formațiuni mai sunt reprezentate în parlament alte 9 mici partide, dar mai există și un număr de 42 deputați independenți, apropiați ai partidului prezidențial.

Puterea judecătorească este reprezentată de Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție și Tribunalul Economic. Judecătorii din cadrul acestor instituții sunt numiți sau revocați de către președinte.

Ultimele alegeri legislative au avut loc la data de 6 noiembrie 2005 și au fost monitorizate de mai multe organizații internaționale și instituții europene, cum ar fi Parlamentul European, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. Adunarea Parlamentară a OSCE, Adunarea Parlamentară a NATO și Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE (ODIHR).

În urma monitorizării alegerilor s-au înregistrat o serie de progrese față de scrutinele precedente, cum ar fi accesul liber la mass-media publice pentru toți candidații, posibilitatea opoziției de a organiza manifestări electorale, reglementarea procesului de votare, a numărării și înregistrării voturilor, funcționarea corespunzătoare a comisiilor electorale și a Curții Constituționale, introducerea unor documente de identificare noi, dreptul ONG-urilor de a observa desfășurarea alegerilor. În același timp, au fost sesizate și o serie de nereguli, care au condus la concluzia generală că alegerile nu au respectat standardele asumate în cadrul OSCE și al Consiliului Europei. Printre acestea s-au numărat: implicarea partizană a autorităților locale în campania electorală în favoarea candidaților pro-guvernamentali, neautorizarea unor manifestații electorale ale opoziției, arestarea unor simpatizanți și candidați ai opoziției de către poliție, compoziția inechitabilă a comisiilor electorale, presiuni exercitate asupra unui canal TV independent în vederea limitării accesului votanților la diverse informații, utilizarea neregulamentară a cărților de alegător, probleme legate de componența listelor de alegători¹. Următoarele alegeri (prezidențiale) vor avea loc la 15 octombrie 2008.

¹ International Election Observation Mission, *Parliamentary Election – Republic of Azerbaijan – 6 November 2005. Statement of Preliminary Findings & Conclusions*, OSCE/ODIHR, PACE, OSCE PA, European Parliament, NATO PA, p. 2

b. Situația economică și socială

Din punct de vedere economic, Azerbaidjanul poate fi considerat unul din „tigrii economici” în devenire. Datorită exporturilor masive de petrol rata de creștere economică (a PIB-ului) din ultimii ani s-a situat constant la valori de peste 30%, cu 37% în 2006 și 31% în 2007, cea mai înaltă rată de creștere din lume. În ciuda unei scăderi a producției petroliere în 1997, industria extractivă s-a dezvoltat continuu, permițând o exploatare semnificativă a resurselor din zona Mării Caspice. Pe lângă exporturi, statul azer a semnat acorduri de concesiune cu o serie de companii petroliere străine (în principal cu *British Petroleum*), mai ales în vederea construirii conductei Baku-Ceyhan (Turcia), care permite pomparea a 1 milion de barili zilnic (începând din 2006) către portul de la Marea Mediterană. Se estimează că veniturile de pe urma acestui ultim proiect vor dubla PIB-ul țării până 2010.

Din punctul de vedere al mediului de afaceri au fost luate măsuri pentru consolidarea pieței libere și înlocuirea vechilor structuri etatiste. Doar 20% din economia azeră mai este deținută de stat. Totuși, statul menține și în prezent controlul asupra industriei petroliere, în principal prin intermediul companiei SOCAR. Nivelul investițiilor străine a atins (în 2007) circa 27% din valoarea PIB.

Pe de altă parte, celelalte ramuri ale economiei nu se bucură de o dezvoltare comparabilă cu industria extractivă (a cărei rată de creștere este egală cu rata creșterii economice). În domeniul agricol acest lucru se justifică prin faptul că o treime din suprafața agricolă a țării se află sub ocupație străină. În ciuda acestui fapt Azerbaidjanul produce cantități importante de bumbac, orez, struguri, ceai și tutun. Problemele vizează și o rată a inflației destul de ridicată (16%) și nivelul îngrijorător al corupției administrative.

Din punct de vedere comercial, principalii parteneri ai Azerbaidjanului sunt Italia, Israel, Turcia, Franța și Rusia (la export), respectiv Rusia, Marea Britanie, Germania, Turcia și Turkmenistan (la import). Se exportă petrol și gaze naturale (90% din total), bumbac și produse alimentare și se importă echipamente și mașini-unelte, produse petroliere, produse din metal, chimice și alimentare. Balanța comercială este net excedentară (valoarea importurilor reprezintă 33% din valoarea exporturilor). Datoria externă a țării se ridică la cifra de aproximativ 2,02 miliarde de dolari americani.

Din punct de vedere social, deși valoarea PIB pe cap de locuitor (paritate putere de cumpărare) este de 9.000 de dolari americani, procentajul populației trăind sub limita sărăciei este de 24%. De asemenea, rata șomajului se situează la valoarea de 8,5%. O mare parte a forței de muncă este implicată în agricultură (41%), cea mai mare parte fiind însă implicată în domeniul serviciilor (52%), cu o mică pondere a industriei (7%, în ciuda supremației acestui sector în cadrul PIB – 46%). De asemenea, indexul Gini, care exprimă gradul inegalității distribuției veniturilor, se situează la nivelul unei medii de 36,5 (locul 42 în lume din 98 de țări, în 2006). Speranța de viață la naștere este de 62 de ani pentru bărbați și de 71

de ani pentru femei. În același timp, sporul natural se situează la nivelul impresionant de 1% pe an, ceea ce reprezintă un potențial demografic apreciabil.

c. Relațiile externe

În plan internațional, Azerbaidjan este țară membră a ONU, începând cu data de 2 martie 1992 (cu teritoriul integral, inclusiv Nagorno-Karabah și celelalte teritorii ocupate de Armenia), membră fondatoare a Comunității Statelor Independente (21 decembrie 1991, cu excepția componentei militare), membră a OSCE (din 30 ianuarie 1992), membră fondatoare a Organizației Pentru Cooperare Economică la Marea Neagră (25 iunie 1992), a Parteneriatului pentru Pace (din 10 februarie 1995), a Consiliului Europei (din 25 ianuarie 2001), membră fondatoare a Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică GUAM (7 iunie 2001), a Organizației Conferinței Islamice (din 1991) și membru cu statut de observator în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului și a Mișcării de Nealinier.

Principala problemă internațională a Azerbaidjanului a fost conflictul cu Armenia din zona Nagorno-Karabah, care a zădărnicit planurile imediate de dezvoltare ale administrației de la Baku. După o scurtă perioadă, în care incertitudinea internă a dus la insuccese militare și la pierderea a 20% din teritoriul țării și refugierea a aproape un milion de azeri din zona ocupată, în 1994 s-a reușit semnarea unui acord de încetare a focului care a conservat statu-quo-ul (defavorabil Azerbaidjanului), în ciuda rezoluțiilor favorabile dar inconsistente ale organismelor internaționale.

Semnarea unor contracte avantajoase de exploatare a resurselor petroliere ale țării și descoperirea unor câmpuri de gaze naturale în zona Mării Caspice, la sfârșitul anilor '90, au creat perspective pentru o dezvoltare economică accentuată. Relația foarte bună cu Turcia, cu care Azerbaidjanul împărtășește o comunitate lingvistică, a constituit un atu important, Turcia constituind un partener strategic dar și o piață de desfacere și o zonă de tranzit spre vest a resurselor țării. La acestea au contribuit și bunele relații cu Georgia (țară parteneră în cadrul GUAM) care a oferit rutele de tranzit necesare (în condițiile în care granița dintre Azerbaidjan și Turcia este de 11 km și se află în zona enclavei Nahicevan, ceea ce nu oferă condiții bune de tranzit). Principalele rute sunt Baku-Tbilisi-Ceyhan (pentru petrol) și Baku-Tbilisi-Erzurum (pentru gaze naturale).

Relația cu Rusia s-a situat pe coordonate normale, în ciuda politicii constante a acesteia în favoarea Armeniei, mai ales în cadrul conflictului armeano-azer. Azerbaidjanul a fost una din fostele republici sovietice care au aderat printre primele la Comunitatea Statelor Independente (CSI), însă nu s-a implicat foarte mult în activitățile organizației, încercând să se emancipeze de sub tradiționala tutelă rusă. Acest lucru a fost posibil datorită rezervelor naturale, ceea ce a făcut din Azerbaidjan un competitor serios al Rusiei pe piețele internaționale de profil.

Relațiile cu Iranul au fost menținute la un nivel cordial, mai ales datorită faptului că pe teritoriul statului iranian trăiește cea mai mare parte a populației azere din lume (între 16 și 25 de milioane, mai mult decât în statul-mamă!). Statul

iranian a acordat o ușoară autonomie acestei populații, existând o tradiție în acest sens încă din timpul statului persan medieval. Datorită faptului că Iran și Azerbaidjan sunt singurele state non-arabe majoritar șiiite din lume, există și concepții strategice iraniene care consideră Azerbaidjanul ca făcând parte din „Iranul Mare”. În acest context, Iranul a sprijinit aderarea Azerbaidjanului la Organizația Conferinței Islamice.

Relațiile au avut, însă, de suferit în timpul conflictului armeano-azer, când Iranul a fost acuzat de favorizare a Armeniei. Totuși, Iranul s-a opus ocupării enclavei Nahicevan de către trupele armene și a oferit acces Azerbaidjanului la teritoriul său amenințat, folosind teritoriul iranian. De asemenea, un gazoduct iranian a fost construit pentru a asigura necesarul provinciei azere izolate. În replică, Azerbaidjanul s-a opus vehement unui atac al Statelor Unite asupra Iranului. Există, însă, diferende de frontieră, atât cu Iranul cât și cu Turkmenistanul, privind delimitarea platoului continental al Mării Caspice, zonă în care există importante resurse petroliere și de gaze naturale.

2. Situația regională din Caucazul de Sud

a. Evoluția evenimentelor și situația actuală

Ca urmare a destrămării Uniunii Sovietice, în 1992, în regiunea Caucazului de sud au apărut trei state noi, succesoare ale fostelor republici unionale: Armenia, Azerbaidjan și Georgia (fostă Gruzia, în perioada sovietică). Ele nu mai fuseseră state suverane, cu excepția unei scurte perioade de după revoluția bolșevică (1917-1922, Republica Democrată Armenia; 1918-1921, Republica Democrată Georgia; 1918-1920, Republica Democrată Azerbaidjan). În această scurtă perioadă au avut loc conflicte locale între cele trei națiuni pentru extinderea teritoriilor lor. În urma conflictelor, ele au fost ușor recucerite de noua putere sovietică și reorganizate arbitrar. De asemenea, o parte din teritoriile Armeniei și Georgiei au fost anexate de statul laic turc.

După declararea independenței (9 aprilie 1991 – Georgia, 30 august 1991 – Azerbaidjan, 21 septembrie 1991 – Armenia) în întreaga regiune a urmat o perioadă de incertitudine. O serie de conflicte, izbucnite încă din ultimii ani de existență ai URSS, au continuat, cum ar fi, în primul rând, conflictul din Nagorno-Karabah (1988-1994) dintre Armenia și Azerbaidjan, dar și conflictele din Abhazia și Osetia de Sud (entități autonome din cadrul Georgiei). În urma conflictelor, Armenia a ocupat enclava Nagorno-Karabah și zona limitrofă de pe teritoriul Azerbaidjanului, Abhazia și-a declarat independența iar Osetia de Sud a fost pusă sub controlul trupelor rusești și georgiene sub mandat ONU, după ce avusese o tentativă similară de separare în 1992.

Implicarea Federației Ruse, stat succesor al URSS, a constituit un element important în evoluția situației. Trupele rusești staționate în zonă au acționat în favoarea sau în defavoarea părților implicate, conform unui plan bine pus la punct de fragmentare și control asupra situației din zonă.

Georgia

În cazul Georgiei, formațiuni militare și paramilitare rusești staționate în baza locală de la Gudauta au intervenit, în 1992, în favoarea forțelor separatiste abhaze, încălcând suveranitatea noului stat. Apoi, în urma declanșării unui război civil între forțele politice georgiene, trupele rusești au contribuit, în 1993, la restaurarea ordinii, împreună cu efective armene și azere, menținând controlul asupra Abhaziei. În schimbul acestei intervenții, Georgia a fost obligată să devină membră cu drepturi depline a CSI. Profitând de situația volatilă internă a Georgiei, Rusia a menținut statu-quo-ul în regiune, inclusiv independența *de facto* a Abhaziei și trupele de „menținere a păcii” staționate în Osetia de Sud, în ciuda presiunii internaționale și a existenței a circa 250.000 de refugiați georgieni.

În 2003, ca urmare a unei „revoluții portocalii”, președintele Eduard Șevardnadze, un fost reprezentant de frunte al regimului sovietic, apropiat al cercurilor rusești, a fost înlăturat de la putere și înlocuit de fostul său colaborator și ministru al justiției, Mihail Saakașvili. Noul președinte a imprimat o orientare clar pro-americană a țării și un regim de mână forte, restaurând suveranitatea statului georgian asupra provinciei autonome Adjaria, din sud-vestul țării și condamnând în mod susținut Rusia pentru ocuparea Abhaziei și încurajarea secesiunii Osetiei de Sud. În ultima perioadă, relațiile Georgiei cu Rusia au devenit foarte tensionate, fiind marcate de acuzații reciproce de spionaj și activități agresive, mai ales pe fondul ocupației Abhaziei. În acest context, Georgia și-a depus aplicația pentru a deveni membru NATO, lucru care nu s-a întâmplat, însă, datorită multiplelor complicații aferente, cu ocazia summit-ului NATO de la București (2-4 aprilie 2008).

În ceea ce privește relațiile cu vecinii, Georgia are o relație relativ bună cu Turcia și Azerbaidjan, care sunt și principalii săi parteneri regionali. Totodată, există relații bune cu ceilalți parteneri din cadrul GUAM, Ucraina și Republica Moldova. Relația cu Armenia este cordială, deși apropierea celei din urmă de Rusia a produs un îngheț în acest sens. Principalul aliat al Georgiei rămân Statele Unite, dar și Uniunea Europeană, care sprijină relațiile cu această țară, mai ales în cadrul Politicii Europene de Vecinătate.

Armenia

În cazul Armeniei, forțele rusești din cadrul bazei militare de la Gyumri (fost Leninakan) au continuat să rămână pe teritoriul țării, mai ales ca mijloc de intimidare în cadrul conflictului armeano-azer. Spre deosebire de celelalte două țări caucaziene vecine, Armenia, care nu are o graniță comună cu Rusia, a menținut relații foarte bune cu administrația de la Moscova, manifestate atât prin participarea la fondarea CSI cât și prin semnarea, în 1997, a unui acord de asistență militară mutuală în caz de atac din partea altor state, prin care granițele Armeniei sunt supravegheate de paza de frontieră rusă.

În schimb, relațiile Armeniei cu vecinii s-au situat la un nivel destul de scăzut după declararea independenței. Dacă, în cazul Azerbaidjanului, existența unui conflict înghețat a făcut imposibilă orice relație normală, în cazul Georgiei relațiile au fost relativ bune pe parcursul anilor '90, dar s-au răcit ca urmare a tensiunilor apărute în relația Georgiei cu Rusia.

Relațiile cu Turcia au fost tensionate încă de la început, Armenia imputând statului turc genocidul asupra populației armenice de pe teritoriul Imperiului Otoman, produs în perioada 1915-1917 și în cadrul căruia au murit circa 600.000 de armeni (după estimări armenice, circa 1,5 milioane). Turcia nu și-a asumat niciodată responsabilitatea acestui genocid, prin urmare cele două state nu au stabilit relații diplomatice, iar granița dintre ele este blocată de forțele turce. Cu toate acestea, există un zbor regulat între Istanbul și Erevan, operat de o companie privată turcă.

Relațiile cu Iranul au evoluat într-o direcție pozitivă, în contextul în care proiectele de conducte pentru transportul resurselor energetice din regiunea Mării Caspice au ocolit în general Armenia, fiind concretizate prin cooperarea dintre Turcia, Azerbaidjan și Georgia. Deși granița cu Iranul este destul de mică (35 km), Armenia a stabilit un parteneriat strategic cu această țară, în urma căruia a fost construit un gazoduct în lungime de 140 de km care asigură, din 2006, necesarul energetic al Armeniei. În schimb Armenia oferă Iranului energie electrică, produsă la centrala nucleară de la Medzamor. Acordul cu Iranul prevede și semnarea unui acord de comerț liber și construirea unei centrale hidroelectrice comune, care va înlocui energia electrică produsă la Medzamor, în urma proiectatei închideri a centralei ce folosește o tehnologie sovietică învechită și periculoasă.

În plan intern, situația politică din Armenia s-a bucurat de o stabilitate remarcabilă, bazată pe regimuri de mână forte, sub conducerea președinților Levon-Ter Petrosian și Robert Kočearian. Totuși, viața politică a fost marcată de violențe produse de grupuri extremiste, o parte din ele strâns legate de mișcările naționaliste de eliberare a provinciei Nagorno-Karabah, care au organizat atentate împotriva anumitor politicieni aflați la guvernare (unul dintre ele încheiat cu asasinarea primului ministru în funcție).

b. Rolul marilor puteri în zonă

Principalii actori internaționali cu interese în zona Caucazului de Sud sunt: Rusia, Statele Unite și Uniunea Europeană.

Rusia

Interesul Rusiei în regiunea Caucazului derivă din rolul său tradițional din ultimele trei secole. Rusia a considerat întotdeauna acest spațiu ca aflându-se în sfera sa de influență. După ce, în timpul Imperiului Țarist și a Uniunii Sovietice, dominația rusă a fost exercitată direct, prin ocupația și guvernarea zonei, în prezent, Federația Rusă exercită un control indirect de natură geopolitică,

încercând menținerea unui statu-quo favorabil dar și o echilibrare a influențelor care să nu permită inserarea altui actor major în regiune.

Pentru Rusia, zona Caucazului de Sud reprezintă o parte a „vecinătății apropiate” de care depinde securitatea sa națională. Asigurarea unei „vecinătăți favorabile” a fost, prin urmare, principalul obiectiv de atins. Mai întâi s-a încercat menținerea spațiului caucazian în sfera de influență a fostei Uniuni Sovietice, prin includerea țărilor respective în Comunitatea Statelor Independente. Cum această structură nu a funcționat conform așteptărilor, mai ales după efervescența politică națională a fostelor republici sovietice, s-a încercat un alt tip de influență. Aceasta s-a manifestat, în primul rând, prin intermediul unor trupe menținute în puncte cheie, cel mai adesea în zone separatiste, care servesc drept „ostatici geostrategici”. De obicei, Rusia consideră aceste trupe drept „forțe de menținere a păcii”, camuflându-și astfel intențiile mult mai pragmatice. În al doilea rând, Rusia a beneficiat multă vreme de existența unor infrastructuri de transport al resurselor de energie dinspre fostele republici unionale către teritoriul său. De aceea, rolul său a fost și de a menține un anumit control asupra resurselor din regiunea Caucazului și filtrarea lor în drumul către vest, modalitate folosită uneori ca armă strategică în negocierile cu Uniunea Europeană.

Relațiile Rusiei cu Azerbaidjanul s-au menținut pe coordonate normale, însă la un nivel scăzut. Datorită sprijinului subtil acordat de Rusia forțelor armene care au invadat Nagorno-Karabah, Azerbaidjanul are o oarecare ostilitate față de vecinul său nordic, însă nu a acuzat niciodată Rusia în mod direct de vreo implicare. În domeniul economic, însă, cele două state se află într-o rivalitate deschisă, mai ales în privința exportării petrolului și gazelor naturale din zona Caspică. Diferențele existente cu privire la delimitarea platoului continental s-au adăugă până recent la dificultățile din această relație (în 2002 a fost semnat un acord de delimitare echidistantă între cele două state).

Singura țară cu care Rusia menține o relație apropiată și chiar privilegiată este Armenia. Prin intermediul trupelor staționate la Gyumri, dar și prin ajutorul logistic oferit trupelor armene de ocupație aflate pe teritoriul Azerbaidjanului, Rusia reușește, astfel, să mențină impasul în privința dezvoltării la potențial maxim a statului azer. De asemenea, este menținută influența asupra unei foste republici sovietice care are relații bune cu Iranul și care întregeste astfel **o axă geostrategică importantă: Rusia-Armenia-Iran.**

În privința Georgiei, controlul este menținut prin intermediul trupelor staționate pe teritoriile Abhaziei și Osetiei de Sud și a susținerii tacite acordate regimurilor separatiste de la Suhumi și Țhinvali. Rațiunea oficială este menținerea păcii în zonă, după intervenția în forță a trupelor georgiene, dar și controlul asupra unei zone de refugiu a rebelilor ceceni. Situația este reglementată provizoriu prin acordul de încetare a focului încheiat la Moscova în 1994 și prin nu mai puțin de 32 de rezoluții ale Consiliului de Securitate ONU, prin care se recunoaște integritatea teritorială a Georgiei, dreptul celor 250.000 de refugiați georgieni de a

se reîntoarce în Abhazia dar și rolul Rusiei în menținerea păcii în zonă și interzicerea accesului trupelor georgiene în provincie.

Drept urmare, Georgia manifestă o ostilitate crescândă față de Federația Rusă și încearcă să obțină un sprijin cât mai consistent din partea Statelor Unite, considerate a fi singurul actor care poate contracara poziția Rusiei. Drept răspuns, Rusia apelează și la arma energetică, refuzând să mai furnizeze energie Georgiei prin intermediul conductelor existente dar și prin boicotarea produselor georgiene (în special vinurile). În consecință, trupele georgiene iau în considerare reluarea ostilităților în Abhazia și Osetia de Sud, cu sprijin logistic american, intervenție ce ar putea destabiliza zona.

Statele Unite

După destrămarea Uniunii Sovietice, Statele Unite au rămas singura superputere la nivel mondial. În acest context, zonele care se aflau sub controlul blocului sovietic au devenit ținte ale dominației americane, care caută să obțină și supremația în diverse regiuni strategice ale lumii. Zona Caucazului constituie o miză pentru administrația americană în principal din două motive. În primul rând, regiunea este văzută ca o extensie a Orientului Mijlociu (așa numitul „Orient Mijlociu Extins”) spre nord. Orientul Mijlociu reprezintă o zonă de interes major pentru Statele Unite, atât din punct de vedere al resurselor energetice cât și al controlului asupra unei zone culturale care alimentează terorismul internațional (anti-american) prin intermediul fundamentalismului religios islamic. Inamicul principal este Iranul, care, după revoluția islamică din 1979, a produs multă iritare la Washington, mai ales prin criza ostaticilor și sprijinirea rețelei teroriste Hezbollah în Siria și Liban, dar și, mai recent, a organizațiilor teroriste šiite din Irak. Zona Caucazului se învecinează cu Iranul constituind, astfel, o posibilă bază de lansare a unor eventuale atacuri americane.

În al doilea rând, zona Caucazului este situată în imediata apropiere a Mării Caspice și Asiei Centrale, regiuni deținând importante rezerve naturale (petrol și gaze naturale). Din acest punct de vedere, ele ar putea constitui o sursă secundară de energie pentru Statele Unite, în contextul în care situația din Irak degenează iar rezervele de petrol din zona Golfului nu asigură necesarul Statelor Unite și mențin prețurile la un nivel exorbitant.

Washingtonul a găsit o deschidere ponderată în cazul Georgiei și Azerbaidjanului la începutul anilor '90. Aceste state doreau să se emancipeze cel mai mult de sub influența Moscovei și au considerat că apropierea de Statele Unite le poate asigura o anumită autonomie de acțiune în zonă. În acest sens, în 1997 a fost creată, cu sprijin american, **Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică GUAM**, care își propunea promovarea valorilor democratice în zonă, asigurarea unei dezvoltări stabile a țărilor respective (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan, Moldova; Uzbekistanul a fost stat membru doar în perioada 1999-2005), securitatea regională (inclusiv energetică) și crearea perspectivelor unei eventuale integrări în structurile euro-atlantice. În subsidiar, organizația era o

alternativă la CSI și structurile sale controlate de Rusia. Contribuția sa netă în regiune s-a rezumat până în prezent la aspectele economice ale dezvoltării unor rute de transport (mai ales pentru resursele energetice din zonă).

Poziția Azerbaidjanului față de Statele Unite nu s-a schimbat foarte mult față de începutul anilor '90, însă au apărut o serie de diferende. Statele Unite continuă să fie cel mai vocal critic al situației drepturilor omului din Azerbaidjan, fapt ce produce iritare la Baku. Aceasta și în contextul lipsei de implicare americane în soluționarea dosarului Nagorno-Karabah, atât din punct de vedere logistic cât și diplomatic.

În ceea ce privește Armenia, există un puternic lobby armean în Statele Unite, care susține poziția statului armean. Mai mult, o parte semnificativă a populației armenice din diaspora locuiește în Statele Unite, chiar dacă o parte din ei s-au întors în Armenia după 1991. Statele Unite sprijină cu programe financiare importante dezvoltarea democrației din Armenia. De asemenea, există un acord de liber schimb (încă din 1992) și două acorduri de investiții (din 1995), ce asigură o bună relație economică. Astfel, Armenia reușește să aibă relații bune atât cu Statele Unite cât și cu Rusia, ceea ce îi asigură un avantaj strategic în regiune, mai ales în problema ocupației asupra regiunii Nagorno-Karabah.

Poziția Georgiei a devenit categoric pro-americană după „revoluția portocalie” din 2003, susținută din umbră de Washington. Factorii de decizie americani au stabilit astfel un cap de pod în zonă, prin intermediul căruia pot controla tranzitul resurselor energetice din zona Asiei Centrale, dar în același timp pot crea o problemă Rusiei, care ar putea fi astfel distrasă de la problema amplasării scutului anti-rachetă în Europa Centrală și atrasă de partea americanilor în cadrul dosarului iranian. Această strategie nu ia însă în calcul faptul că Rusia însăși se află în spatele poziției rigide a Iranului și că securitatea națională a Rusiei implică și zonele din „vecinătatea apropiată”.

În concluzie, implicarea americană, deși este subsumată încercării de asigurare a securității energetice și a stabilizării zonei prin intermediul procesului de democratizare internă a statelor din regiune, nu aduce o contribuție semnificativă la securizarea zonei. Faptul că Statele Unite consideră această zonă de importanță secundară și compromisul la care s-a ajuns cu Rusia în cazul ultimei extinderi a NATO, când Georgiei nu i s-au oferit perspectivele la care se aștepta, demonstrează că, în ciuda orientării pro-americane a unor guverne din regiune (mai ales la Tbilisi), administrația de la Washington nu ezită să folosească regiunea ca monedă de schimb în relația cu Rusia. În contextul luptei împotriva terorismului internațional, o alianță cu Rusia pare să fie valorizată de americani mai mult decât alianțele cu mici parteneri regionali.

Uniunea Europeană

Uniunea Europeană reprezintă un alt tip de actor internațional, conform structurii multinaționale și suprastatale a entității continentale europene. Ca urmare a acestui fapt, resursele de putere și modul de acțiune ale UE sunt complet

diferite de ale unor state naționale. Ele se bazează pe folosirea unei puteri de tip *soft*, implicând un accent mai mare pe dezvoltarea economică, societală și individuală, decât pe forța militară și capacitatea de intimidare a adversarului. De aceea, în unele situații, implicarea UE nu este percepută ca fiind de substanță decât după un interval mai lung de timp.

Principalul instrument al UE în zona Caucazului de Sud este reprezentat de Politica Europeană de Vecinătate (PEV). În cadrul acesteia, țările din regiune ocupă un rol important, mai ales prin prisma securității necesare în zona de proximitate a UE. În acest context, existența conflictelor înghețate din regiunea caucaziană nu putea decât să stârnească îngrijorarea cancelariilor europene, care trebuiau să reacționeze în vederea soluționării sau cel puțin a neutralizării amenințărilor existente. Datorită apropierii Rusiei de zona respectivă, PEV se limitează la a exprima poziții de principiu și la a invita Federația Rusă să coopereze. Totodată, în acest spațiu este recunoscut și rolul geostrategic important al Turciei și este susținut și rolul regional al Organizației de Cooperare la Marea Neagră (OCEMN). Un interes special este manifestat față de potențialul de tranzit și de producție de energie al regiunii, în contextul unei dependențe din ce în ce mai accentuate a UE de resursele energetice ale Rusiei și al căutării de rute care să diversifice sursele. În același timp, sunt sprijinite reformele în vederea consolidării statului de drept și a drepturilor omului în statele respective.

Un document european foarte important pentru Caucazul de Sud este „Sinergia în regiunea Mării Negre” (*Black Sea Synergy*). Acesta sintetizează domeniile de interes în cooperarea dintre UE și țările din regiune: democrația, drepturile omului și buna guvernare, traficul transfrontalier, conflictele „înghețate”, energia, transportul, mediul, politica maritimă, pescuitul, comerțul, cercetarea și educația, știința și tehnologia, piața muncii, dezvoltarea regională. Principalele programe imaginate, în acest context, vizează dezvoltarea societății civile, cooperarea la nivel local, schimburile culturale și educaționale, comerțul liber, cointeresând instituții financiare internaționale precum Banca Europeană de Investiții (BEI) și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD)². De asemenea, la inițiativa României, a fost înființată și o nouă structură de cooperare, Forumul Mării Negre pentru Dialog și Parteneriat, care însă nu a avut succesul scontat. Din păcate, inițiativele privind Marea Neagră vizează mai mult Georgia și mai puțin celelalte state caucaziene.

În plan concret, în domeniul energetic există **Inițiativa Baku**, care își propune o mai bună cooperare între țările din zonă și UE pentru asigurarea securității energetice mutuale, programul **INOGATE** (*INterstate Oil and GAs To Europe pipelines*), care asigură un plan structurat de tranzit al energiei din Asia Centrală și Marea Caspică spre țările UE și programul **TRACECA** (*TRAnsport Corridor Europe Caucasus Central Asia*), privind dezvoltarea infrastructurilor de

² Commission of the European Communities, Communication to the Council and the European Parliament: *Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative*, Brussels, 11.04.2007, COM(2007) 160 final, pp. 3-10

transport (rutier, feroviar, aerian și maritim) între Asia Centrală și Europa. Aceste inițiative constituie axa centrală a politicii europene în zonă, pe lângă diversele proiecte de conducte, vizând în special teritoriile Georgiei și Azerbaidjanului.

Dintre acestea cel mai important este proiectul *Nabucco*, care vizează conectarea conductei Baku-Erzurum (în unele variante apare și conducta Tabriz-Erzurum) cu un traseu european pe teritoriile României, Ungariei și Austriei. La acest proiect urmează să participe companiile OMV (Austria), MOL (Ungaria), Transgaz (România), BOTAŞ (Turcia), RWE (Germania) și SOCAR (Azerbaidjan). În practică, însă, proiectul este puternic concurat de variantele companiei ruse *Gazprom*, cunoscute sub denumirea *Blue Stream*, prevăzând o conductă submarină între Rusia și Turcia și un traseu prin Bulgaria, Serbia, Croația și Ungaria, respectiv *South Stream*, cu transport maritim direct până în Bulgaria și o conductă prin Serbia, Croația, Ungaria și Austria.

Principala slăbiciune a poziției Uniunii Europene în regiune rezidă din faptul că nu are o politică diferențiată cu fiecare din cele trei țări, ci încearcă o abordare generală, în condițiile în care situația și poziția fiecărui stat este diferită (ceea ce se poate spune și despre statele membre ale Uniunii). Această inconsistență încearcă să mascheze disconfortul instituțiilor europene în adoptarea unei poziții care ar avantaja o parte sau alta (mai ales în cazul conflictului din Nagorno-Karabah, dar și în cadrul diferendului ruso-georgian), în încercarea de a păstra relații cordiale cu toți actorii implicați și de a beneficia de prezumția de imparțialitate. În realitate, însă, chiar statele membre au poziții contradictorii. Astfel, Franța susține cu tărie poziția Armeniei, în virtutea sprijinului acordat recunoașterii internaționale a genocidului armenilor din 1915-1917, fapt ce a stârnit reacțiile vehemente ale Turciei, iar relația sa cu Rusia este foarte cordială. Germania nu are o poziție foarte clară, manifestând în general un oarecare dezinteres față de regiune și preferând să discute direct cu Rusia toate problemele privind fosta URSS. Marea Britanie susține pozițiile Georgiei și Azerbaidjanului (unde există și importante interese economice) pe linia trasată de Statele Unite.

Singurul capitol la care Uniunea Europeană are un avantaj este faptul de a fi semnat Acorduri de Parteneriat și Cooperare cu Armenia și Azerbaidjan (în 1996, intrate în vigoare în 1999) și chiar un Plan de Acțiune Comun cu Georgia (2006) în cadrul PEV, care este considerat de administrația de la Tbilisi un prim pas către aderarea la Uniunea Europeană. În cazul Azerbaidjanului, Planul de Acțiune a fost semnat în noiembrie 2006 iar în cazul Armeniei discuțiile sunt în derulare pentru semnarea unui acord similar. Totuși, Politica Europeană de Vecinătate (PEV) nu constituie în acest moment un cadru satisfăcător de dezvoltarea a relațiilor cu statele respective.

Relațiile principalilor actori internaționali cu fiecare dintre statele din zonă sunt sintetizate în tabelul următor:

Statele din regiune / Actorii internaționali	Georgia	Armenia	Azerbaidjan
Rusia	Relații foarte încordate. Georgia acuză Rusia de menținere a unor forțe de ocupație în Abhazia și Osetia de Sud. Rusia acuză Georgia de sprijin pentru separatiștii ceceni	Relații foarte bune. Tratat de prietenie, colaborare și ajutor reciproc (din 1997). Rusia staționează trupe pe teritoriul armean cu acordul guvernului de la Erevan	Relații normale, dar cu momente de răceală. Din punct de vedere politic se întrețin relații normale. Din punct de vedere economic, cele două state sunt competitori direcți
Statele Unite	Relații foarte bune. Asistență militară a SUA prin programele IMET și GTEP și prezența Flotei a VI-a a SUA în apropierea porturilor georgiene de la Marea Neagră. Participarea trupelor georgiene la misiunile conduse de Statele Unite în Irak. Asistență financiară prin Convenția <i>Millenium Challenge Compact</i> (2006)	Relații bune. Acorduri de liber schimb și investiții (1992 și 1995). Susținere financiară pentru democratizare prin programele <i>USAID</i> și Convenția <i>Millenium Challenge Compact</i> (2006)	Relații bune. Azerbaidjanul participă cu trupe la misiunile conduse de Statele Unite în Afganistan, Irak și Kosovo și cooperează cu forțele militare americane pentru asigurarea securității conductei Baku-Ceyhan
Uniunea Europeană	Relații foarte bune. Plan de Acțiune Comun în cadrul PEV (din 2006)	Relații cordiale. Acord de Parteneriat și Cooperare (din 1999). Negocieri în vederea încheierii unui Plan de Acțiune Comun	Relații bune. Plan de Acțiune Comun în cadrul PEV (din 2006)

3. Conflictul din Nagorno-Karabah – nodul gordian al situației din Caucazul de Sud

Regiunea Nagorno-Karabah a suscitat dispute majore între noile state independente Armenia și Azerbaidjan încă de la primele proclamări ale independenței acestora, în 1917-1918. Regiune populată în majoritate de armeni, înconjurată de regiuni majoritar azere, aceasta a fost mărul discordiei între cele două state caucaziene, lucru ce a și condus la prăbușirea lor sub asediul forțelor bolșevice. Armenia a încercat să anexeze teritoriul cucerind zonele adiacente locuite de azeri, ceea ce a dus la un conflict direct între cele două state emergente. Puterea sovietică a încercat să mențină echilibrul și incertitudinea regională, înființând în 1923 regiunea autonomă omonimă în cadrul R. S. Azerbaidjan, dar și acordând acestei republici enclava Nahicevan situată între R. S. Armeană și Iran.

Ca urmare a slăbirii controlului Moscovei asupra republicilor unionale la sfârșitul anilor '80, în februarie 1988, Consiliul Național din Nagorno-Karabah, format în majoritate din etnici armeni, a votat unificarea regiunii cu R. S. S. Armeană, acuzând o pretinsă politică de colonizare a etnicilor azeri în regiune. Ca urmare a acestui act au izbucnit violențe etnice între armenii și azerii din regiune, ceea ce a determinat Moscova să acorde autorităților de la Baku puteri sporite pentru a interveni și calma situația. Situația a fost complicată de decizia Sovietului Suprem al R. S. S. Armeană care a hotărât, în 1989, în ședință comună împreună cu Consiliul Național din Nagorno-Karabah, unificarea acestei regiuni cu Armenia. A urmat un conflict armat între forțele militare emergente ale celor două republici, care au beneficiat de rezervele de armament sovietice abandonate de trupele unionale.

Declararea independenței celor două foste republici sovietice în 1991 a condus la desfășurarea unei conflagrații tipice între două state. Azerbaidjanul deținea la început superioritatea logistică și a efectivelor. Armenia a profitat, însă, de conjunctura favorabilă a formării Comunității Statelor Independente, la care Azerbaidjanul nu a aderat din primul moment, și a aderat la această structură ceea ce i-a permis să solicite trupe CSI de menținere a păcii care au ocupat regiunea Nagorno-Karabah, permițând avansarea trupelor armene în teritoriul azer.

În 1992, CSCE (din 1995 OSCE) a decis să se implice în soluționarea conflictului și a creat Grupul de la Minsk, format din cele două state caucaziene și alte opt state europene (Belarus, Finlanda, Germania, Italia, Olanda, Portugalia, Suedia, Turcia) și prezidată de Franța, Rusia și Statele Unite. Acest organism urmărea facilitarea negocierilor dintre cele două părți, semnarea unui acord de încetare a focului în vederea organizării unei Conferințe de Pace la Minsk și desfășurarea de trupe de menținere a păcii (sub mandat OSCE), adică ceea ce este numit Procesul Minsk. Dintre aceste deziderate, doar unul a fost realizat până în prezent: în 1994 a fost încheiat un acord de încetare a focului, în momentul în care forțele armene controlau 14% din teritoriul azer. De altfel, începând din 1993, guvernul de la Baku a recunoscut autoritățile din Nagorno-Karabah ca parte în cadrul negocierilor, însă a exclus acordarea independenței *de jure* a regiunii. O

parte a trupelor ruse din Armenia au rămas staționate în regiunea ocupată în chip de forțe de menținere a păcii. Rusia nu a admis de altfel niciodată o altă implicare a unor forțe sub mandat OSCE în regiune. Încercările Turciei de a intimida partea armeană în iulie 1993, pentru a evita o invadare a enclavei Nahicevan, au fost contrate de manevrele militare ale forțelor rusești staționate în zonă.

Conflictul a fost devastator pentru Azerbaidjan, nu mai puțin de un milion de persoane fiind nevoite să părăsească regiunea Nagorno-Karabah dar și teritoriile din jurul enclavei majoritar armenă și o serie de mici enclave azere de pe teritoriul Armeniei. În același timp, 230.000 de etnici armeni (după alte surse, 400.000) au fost forțați să părăsească Azerbaidjanul (teritoriul administrat de guvernul de la Baku). Teritoriul aflat sub ocupație armeană depășește teritoriul fostei regiuni autonome Nagorno-Karabah și include o treime din suprafața agricolă a Azerbaidjanului. În zonele ocupate forțele armenă au recurs la o politică de epurare etnică și de colonizare, pentru a-și justifica pretențiile teritoriale. De asemenea, orice cale de comunicație cu restul Azerbaidjanului a fost anulată.

Totuși, nici un stat nu a recunoscut până în prezent independența auto-proclamatei „Republici Nagorno-Karabah”. Rezoluțiile 822, 853, 874 și 884 ale Consiliului de Securitate al ONU consacră integritatea teritorială a Azerbaidjanului și consideră inadmisibilă obținerea de teritorii prin folosirea forței. De asemenea, propunerile Grupului de la Minsk, sub auspiciile OSCE, se rezumă la acordarea unei autonomii sporite a enclavei în cadrul statului suveran azer, după modelul Insulelor Aland din Finlanda sau al Insulelor Feroe din cadrul Danemarcei. Totuși, situația nu a înregistrat progrese în ultimii paisprezece ani, rămânând sub forma a încă unui conflict înghețat. Dimpotrivă, au fost înregistrate frecvente schimburi de focuri între forțele masate în apropierea liniei de încetare a focului, situația sugerând mai degrabă o continuare a conflictului decât rezolvarea sa.

În septembrie 2005, o propunere de reglementare politică a conflictului avansată de ministrul de externe azer, Elmar Mammadyarov, bazată pe o sugestie anterioară a Departamentului de Stat al SUA, propunea acordarea unei căi de acces între Armenia și Nagorno-Karabah, așa numitul Coridor Lachin, în schimbul acordării unei căi de acces între Nahicevan și Azerbaidjan în sudul regiunii istorice armenă Zanghezur (în prezent sudul provinciei Siunik), unde există și o cale ferată și o șosea destul de puțin utilizate după 1991, și retragerii din teritoriile ocupate în jurul provinciei Nagorno-Karabah. Propunerea a fost respinsă, însă, de partea armeană, neinteresată de pierderea unei frontiere directe cu Iranul.

Ultimele evoluții politice nu oferă prea multe motive de optimism cu privire la o reglementare a situației. Poziția Armeniei rămâne neschimbată, aceasta urmărind o anexare a teritoriilor ocupate. Mai mult, ca urmare a declarării independenței provinciei Kosovo, o serie de oficiali de la Erevan au declarat că evenimentul respectiv poate constitui un precedent pentru recunoașterea independenței auto-proclamatei „Republici Nagorno-Karabah”. De partea cealaltă, președintele Ilham Aliyev a declarat că nu exclude reluarea operațiunilor militare

pentru eliberarea teritoriilor ocupate, intenție confirmată și de oficiali azeri de rang inferior. Prinsă în multiplele complicații regionale și internaționale ale problemei comunitatea internațională nu reușește încă să ofere o soluție viabilă la acest impas.

4. Concluzii și propuneri de acțiune pentru Uniunea Europeană

Existența unor rivalități locale și implicarea unor mari puteri în regiunea Caucazului de Sud determină o mare fragilitate a zonei, care poate deveni un rezervor de insecuritate în proximitatea Uniunii Europene. Din punct de vedere geopolitic și geostrategic regiunea caucaziană e din ce în ce mai importantă pentru toți actorii globali și regionali. Însă chiar creșterea importanței îngreunează găsirea unor soluții, marile puteri preferând să-și păstreze avantajele tactice actuale.

Stabilizarea și democratizarea zonei nu se pot realiza decât printr-o combinație de condiții ce urmează a fi îndeplinite de către factorii externi și în cadrul politicii interne a fiecărui stat din regiune. Factorii externi trebuie să abandoneze jocul de sumă nulă practicat în prezent. Actorul cheie al regiunii este, fără îndoială, Rusia. De aceea, orice încercare a UE de soluționare a problemelor din Caucazul de Sud nu poate ignora relația cu Rusia. În consecință, ansamblul negocierilor dintre UE și Rusia ar trebui să includă și problema Caucazului de Sud, ca tematică separată și de importanță strategică.

În ceea ce privește măsurile interne, UE trebuie să se prevaleze în continuare de influența sa de tip *soft*, mai ales în domeniile drepturilor și libertăților fundamentale, statului de drept și pluralismului politic. Uniunea Europeană nu poate să evite o implicare mai consistentă în regiunea Caucazului de Sud. În ciuda faptului că Rusia și Statele Unite sunt actorii implicați cel mai mult și care au alocat cele mai multe resurse pentru a influența zona, Uniunea Europeană dispune de un potențial mult mai important, cel conferit de caracterul său de „putere *soft*”. Astfel, dincolo de lipsa unor mijloace semnificative de acțiune pentru moment, Uniunea Europeană este singura care nu condiționează cooperarea cu partenerii caucazieni de anumite constrângeri economice, financiare, politice sau militare. Singura cerință a Uniunii este adoptarea voluntară de către statele din regiune a unor valori, care, până la urmă, sunt în cea mai mare parte valori comune.

Promovarea valorilor europene nu trebuie, însă, să aibă loc în mod mecanic, ci printr-o strategie graduală care să ia în calcul condițiile diferite din diverse părți ale lumii. Ceea ce trebuie promovat în regiunea Caucazului de Sud este o *democrație cu geometrie variabilă* prin care asimilarea valorilor se va produce nu doar la nivelul elitelor, ci și la nivelul oamenilor de rând. În această direcție este utilă găsirea unei sinergii cu Statele Unite, prin care să se asigure o armonizare și coordonare a promovării democrației în regiune, însă nu împotriva intereselor Federației Ruse, ci în parteneriat cu aceasta.

În ceea ce privește relația cu Azerbaidjanul, există bune premise de consolidare a acesteia, ca prim pas din cadrul unei implicări mai concrete a UE în regiune. În plan bilateral, relațiile României cu Azerbaidjanul au fost constant

bune, încă de la declararea independenței statului caucazian în 1991, România fiind a doua țară care a recunoscut statul azer, după Turcia. Odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, bunele relații dintre cele două state au fost transferate și la nivelul relațiilor Uniunii Europene cu partenerii caucazieni. În contextul în care România reprezintă, în acest moment, granița răsăriteană a Uniunii și dorește să aibă o politică activă la Marea Neagră și în vecinătatea UE, potențialul transferării buneii cooperări cu Azerbaidjanul la nivelul întregii Uniunii ar putea constitui o primă contribuție reală a statului român la clarificarea politicii externe a Uniunii în Caucaz.

Relațiile politice bune ale Azerbaidjanului cu România și, în general, cu țările din Europa Centrală și de Est, sunt dublate și de bune relații economice. Astfel, la nivelul Uniunii Europene, investițiile țărilor din estul Uniunii sunt de două ori mai importante cantitativ decât cele ale țărilor din vestul Uniunii.

Analiza geostrategică a regiunii relevă faptul că principalii actori internaționali din regiune, Rusia și Statele Unite mizează în principal pe alianțe cu câte o țară-pion, Rusia cu Armenia, iar Statele Unite cu Georgia. În același timp, Azerbaidjanul nu dispune de o astfel de alianță, iar tendința naturală ar fi către Uniunea Europeană. Totuși, statul azer nu dispune de o graniță comună cu țările UE, ceea ce face problematice contactele și comunicarea sa fizică aproape de izolare față de lumea euro-atlantică. Cum Rusia și Iranul nu sunt vecini foarte binevoitori față de afirmarea sa ca stat, iar contactul frontalier cu Turcia (principalul aliat) este minor, Azerbaidjanul este obligat să desfășoare o politică externă multi-vectorială.

Dacă Armenia nu poate miza decât pe cartea rusă și doar într-un subsidiar îndepărtat pe cartea americană (sau occidentală, în general) iar pentru Georgia soluția cea mai la îndemână este să mizeze totul pe opțiunea pro-americană și euro-atlantică (opunându-se astfel radical controlului rusesc), Azerbaidjanul nu poate miza pe nici unul dintre principalii oponenți din zonă, Rusia și Statele Unite. De aceea, statul azer trebuie să realizeze o politică de echilibru și în ceea ce privește orientarea geopolitică și în privința mijloacelor (atât *soft* cât și *hard*). O asemenea strategie de echilibru precar impune găsirea unui aliat care să fie specializat în abordarea multi-vectorială și putere *soft*: acesta nu poate fi decât Uniunea Europeană, care are relații și cu Statele Unite și cu Rusia, este specializată în politicile de tip *soft power* și poate fi un partener acceptabil pentru Rusia și preferabil pentru Statele Unite. În consecință, o alianță a Azerbaidjanului cu UE întărește în mod natural atuurile și caracteristicile politicii azere.

În ceea ce o privește, Uniunea Europeană nu mai are alt aliat disponibil în zonă decât Azerbaidjanul. UE nu poate accepta strategia radicală, care impune o abordare de tip *hard power*, a Georgiei, după cum nu are nici interesul să contreze politica americană de pe teritoriul georgian. În același timp, UE nu poate satisface așteptările expansioniste ale Armeniei și nici nu are interesul de a contra interesele rusești de pe teritoriul armean. În schimb, prin faptul că își promovează interesele regionale prin intermediul Armeniei și respectiv Georgiei, Rusia și Statele Unite

nu mai au interese vitale în Azerbaidjan (cu excepția securizării unei rute de tranzit energetic de către americani).

Problema regiunii Nagorno-Karabah poate fi privită ca un fel de garanție americano-ruso-europeană privind dreptul la intervenție în Azerbaidjan. UE poate câștiga alianța cu statul azer, transformând această garanție într-o politică vizând promovarea dreptului internațional și refacerea integrității teritoriale a Azerbaidjanului.

Interesele Uniunii Europene în zona Caucazului de Sud se referă la realizarea unei stabilități politice și economice, la instaurarea păcii și eliminarea conflictelor cu potențial de extindere, la menținerea unei zone de liber tranzit și chiar construirea unei zone economice libere în regiune. Consolidarea instituțiilor democratice este doar unul dintre instrumentele necesare pentru atingerea acestor obiective regionale. Pentru satisfacerea propriilor interese, UE trebuie să identifice principalul pivot, care este Azerbaidjanul. De aceea, ea trebuie să aibă o politică special construită pentru relația cu statul azer. Principalul factor de promovare al acestei politici este găsirea unei strategii consistente pentru soluționarea crizei din Nagorno-Karabah pe baza principiilor integrității teritoriale și al autodeterminării interne.

Nu trebuie uitat nici faptul că Azerbaidjanul este țara cea mai dezvoltată din punct de vedere economic și cu potențialul cel mai mare de dezvoltare din zonă. Pe lângă acest lucru, Azerbaidjanul este țara-cheie la poarta importantelor resurse energetice ale zonei Mării Caspice și Asiei Centrale. De aceea, potențialul său de tranzit nu trebuie subestimat, chiar dacă o parte semnificativă din această interfață este și Georgia.

În același timp, Uniunea Europeană trebuie să desfășoare o politică de natură a evita dependența Azerbaidjanului de resursele sale energetice, care se vor epuiza relativ repede. UE este cel mai potrivit actor pentru a răspunde acestui interes azer și pentru a transforma Azerbaidjanul într-o țară dezvoltată în mod echilibrat din punct de vedere economic.

Superioritatea economică a statului azer, cu impactul ei asupra nivelului de trai al populației, va putea acționa ca un factor de atracție față de Armenia. Accesul Armeniei la prosperitatea Azerbaidjanului va fi cel mai important argument pentru ca Armenia să accepte soluția propusă de UE în Nagorno-Karabah. În aceste condiții, se va crea posibilitatea ca reconcilierea armeano-azeră să reprezinte pivotul unei comunități transcaucaziene construită după modelul și cu asistența (tehnică și financiară) a Uniunii Europene.

Aducerea Georgiei în această comunitate va depinde de măsura în care Georgia va înțelege că independența sa și ieșirea de sub amenințarea rusă poate fi realizată prin aplicarea modelului finlandez, iar nu prin aderarea la NATO. **Neutralitatea Georgiei ar putea constitui un factor esențial de stabilitate pentru întreaga zonă.** Ea poate fi baza unui acord între marii actori globali cu interese în zonă – Rusia, SUA și UE. Într-o asemenea comunitate, Abhazia, Osetia

de Sud și Nagorno-Karabah vor putea fi foarte bine integrate, secesionismul lor devenind desuet și contra-productiv pentru ele și pentru susținătorii lor actuali.

În aceste condiții, **considerăm că realizarea unui parteneriat consolidat între Uniunea Europeană și Azerbaidjan este un imperativ geostrategic imediat pentru politica externă europeană.** Acest parteneriat ar putea constitui nucleul dezvoltării ulterioare a întregii regiuni, prin stabilirea de relații normale între cele trei state. Prin consolidarea relației cu Azerbaidjanul, Uniunea Europeană și-ar întări astfel prezența în regiune, nu doar prin Politica Europeană de Vecinătate, ci printr-o abordare diferențiată a fiecărei țări în parte și prin consolidarea fiecărei relații, fapt ce însumat poate oferi mai multe beneficii mutuale.

Azerbaidjanul are nevoie de o politică mai coerentă a UE în spațiul caucazian, mai ales în contextul escaladării conflictului diplomatic dintre Georgia și Rusia. În ritmul actual al evenimentelor s-ar putea ajunge la o izolare nemeritată și contraproductivă a statului azer și la pierderea unei bătălii importante pentru influență și resurse. În condițiile în care Azerbaidjanul e unul din puținele state care are relații bune cu Turkmenistanul și are un parteneriat important cu Kazahstanul, independent de poziția Rusiei, potențialul său nu poate fi ignorat. **În condițiile dezvoltării resurselor financiare ale Azerbaidjanului, alocarea lor în scop militar ar putea constitui o evoluție negativă, cu potențial destabilizator în regiune.** Statul azer are nevoie de utilizarea resurselor obținute din vânzarea de hidrocarburi pentru modernizarea societății, pentru educație, sănătate și, în viitor, pentru construcția unor industrii și servicii alternative celor din industria energetică.

Existența unui sistem laic cu clare valențe democratice într-un stat majoritar musulman șiit este o altă trăsătură care ar trebui sprijinită de Uniunea Europeană. În condițiile în care o serie de decizii sunt luate pripit, pe baza unor stereotipuri culturale propagate nejustificat la acest început de secol, dezvoltarea unei democrații islamice nu poate fi decât un model pentru întreaga regiune a Orientului Mijlociu extins și o garanție a stabilizării interne a zonei. Acest lucru ar trebui sprijinit și de partenerul transatlantic al UE, pentru că reprezintă în sine un model mult mai eficient decât intervenția militară și impunerea forțată a unui sistem politic alogen, cu potențialul de a compromite întreaga situație regională, cum este cazul în Irak. Dacă luăm în considerare și potențialul de co-finanțare al statului azer, se poate constata că acest model de cooperare este mult mai durabil pe termen mediu și lung.

În același timp, însă, nu trebuie uitat că nerezolvarea conflictului din Nagorno-Karabah constituie o piedică serioasă în calea valorificării potențialului imens al Azerbaidjanului și în calea aspirațiilor regionale ale Uniunii Europene. Acest lucru ridică dubii la Baku cu privire la consistența politicilor regionale europene, scăzând credibilitatea Uniunii și împiedicând găsirea unei formule de succes. Nu se poate ignora nici faptul că Uniunea Europeană și-a propus încă de la

începuturile existenței sale să fie un garant al ordinii mondiale postbelice bazate pe dreptul internațional.

În aceste condiții, având în față consecințele reprobabile ale cazului Kosovo și rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU, **singura alternativă pentru soluționarea problemei Nagorno-Karabah** și care ar trebui susținută neîntârziat de UE este **retragerea imediată a trupelor de ocupație armene și negocierea unui statut de autonomie sporită a regiunii în cadrul statului azer suveran**. Orice altă poziție este contrară spiritului care stă la baza Uniunii și reflectă alte interese, de tip naționalist, devenite anacronice la începutul acestui mileniu. Trebuie realizat faptul că dreptul la autodeterminare aparține doar națiunilor și nu minorităților din cadrul unui stat recunoscut în anumite granițe la nivel internațional. Mai mult, după calculele specialiștilor, o soluționare a conflictului din Nagorno-Karabah ar aduce un avantaj de 30% asupra creșterii economice a Armeniei și doar 5% asupra celei a Azerbaidjanului.

Construirea unei relații aprofundate cu Azerbaidjanul și cu celelalte țări din regiune trebuie să țină seama și de un plan de parcurs bine structurat, care să permită o apropiere durabilă și reciproc avantajoasă ale părților în cauză. Astfel, acest plan ar trebui să țină seama de câteva puncte esențiale, după cum urmează:

1. **Elaborarea unei strategii coerente a Uniunii Europene în trei etape:**
 - A. **Adoptarea de către UE a unei politici de abordare individuală a țărilor din regiune**
 - B. **Parafarea unui Acord de Parteneriat strategic între Uniunea Europeană și Azerbaidjan, cu o importantă componentă privind securitatea energetică, dezvoltarea economică și socială, transporturile, educația și cultura, dar și cu garanții militare (în coordonare cu NATO). Procesul de realizare a acestui parteneriat ar putea să includă următorii pași:**
 - a. **Constituirea unui Grup de Prietenie UE – Azerbaidjan, format din membri ai Parlamentului European și ai legislativului de la Baku, aparținând unor grupuri politice diverse**
 - b. **Constituirea unor mecanisme de consultări periodice instituționalizate între organele executive și legislative ale celor două părți**
 - c. **Includerea Azerbaidjanului în co-finanțarea programelor europene privind Caucazul de Sud**
 - C. **Introducerea unor măsuri de creștere a încrederii între Armenia și Azerbaidjan, după modelul reconcilierilor franco-germană și româno-maghiară**
2. **Organizarea unei Conferințe Internaționale pentru Securitate și Cooperare în Caucazul de Sud, cu participarea țărilor din regiune, a principalilor actori globali și a țărilor vecine (inclusiv Rusia și Turcia). Restabilirea suveranității statului azer asupra întregului său teritoriu**

- și stabilirea de relații normale cu toți vecinii săi. **Înființarea unui Pact de Stabilitate pentru Caucazul de Sud, după modelul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est**
- 3. Înființarea unui spațiu economic de liber schimb denumit „Casa Comună a Caucazului”, după modelul Acordului Central-European de Liber Schimb (CEFTA).**

Dacă acești pași vor fi parcurși, crearea unei Comunități (Uniuni) a Caucazului de Sud, după modelul UE, va deveni posibilă și va transforma întreaga regiune într-un partener natural al UE. În același timp, Uniunea Europeană trebuie să elaboreze, împreună cu Rusia, o politică externă integrată în vecinătatea lor comună. Respectiva politică va trebui să se bazeze pe existența unei piețe comune libere, pe un spațiu comun al libertății, drepturilor omului și justiției (pe baza rezoluțiilor Consiliului European) și pe realizarea unei zone militare neutre. Acest parteneriat special se va baza pe punerea în comun a resurselor și politicilor, dar nu și a instituțiilor. În acest scop vor putea fi create instituții comune speciale.